

Моргунова А. Ф.

аспірантка

*Національного університету «Острозька академія»;
завідувач відділу «Музейний центр О. П. Блаватської та її родини»
Дніпропетровського національного історичного музею
імені Д. І. Яворницького
м. Дніпро, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ ВЧЕНЬ СХОДУ В УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ: ТЕОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС У ВІТЧИЗНЯНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

Теософське товариство від моменту заснування у 1875 році виконувало функцію каналу культурної трансляції, через який індійська, тибетська та інші східні духовні традиції розповсюджувались і ставали частиною модерної західної культури. Вплив теософії на українську культуру відбувався в руслі цих глобальних процесів, але мав свої особливості в контексті українських духовних традицій і культурних потреб тогочасного українського суспільства. Відкриття першого теософського осередку на теренах України у 1883 році, заклало основу для появи стійкого інтересу до східної філософії та езотеричних вчень, що надалі інтегрувалися в культурний дискурс, духовні та філософські пошуки початку XX століття.

Українська культурна традиція історично була відкритою до синтезу духовних систем – від християнсько-платонічних ідей Київської Русі до філософії Григорія Сковороди. Саме ця традиція сприяла тому, що вчення Сходу стало не лише екзотичною інтелектуальною модою, а елементом культурного діалогу. Наприкінці XIX – початку XX століття теософські звучали в унісон з українським модернізмом, зокрема з пошуками нової духовності, містичними течіями та інтересом до універсальної релігії.

Незважаючи на репресії та повну заборону теософії в УРСР в 1920–1930 рр., окремі її елементи (ідеї космічної еволюції, синтезу мистецтв) зберігалися у завуальованій формі в мистецтвознавчих, культурологічних та педагогічних працях, забезпечуючи підпільну «духовну тяглість» [2]. Але після десятиліть радянської заборони теософські ідеї повернулися в публічний простір. Теософська література (твори Блаватської, Безант тощо) масово з'явилася на книжкових ринках та у спеціалізованих видавництвах, ставши

доступною широкому загалу. У період незалежності вже після 1991 року вони були переосмислені у світлі постколоніальної трансформації та європейської інтеграції української культури. І, таким чином, в українському суспільстві відбулось відродження цих ідей, завдяки цифровим медіа, що дозволило сформувати нову модель комунікації, яка є відкритою, мережевою, горизонтальною [4, 29]. В даному контексті медіа виявляються як середовище відродження та переосмислення теософського дискурсу у ХХІ столітті.

Комунікація в середовищі нових медіа має діалогічний і опосередкований характер та функціонує в режимі постійної актуальності, оскільки здатна оперативно реагувати на події зміни. У межах такої комунікативної системи відбувається фактичне стирання просторових меж, що дає можливість формування феномену «глобального села». [5, с.81] Тобто цифровізація комунікативних процесів радикально змінила способи поширення теософських ідей.

Сучасні електронні видання Теософського товариства в Україні виконують такі функції: публікація науково-популярних і дослідницьких текстів; переосмислення праць Блаватської, Безант, Джаджа, Олькота; ознайомлення читача із сучасними світовими теософськими тенденціями; архівізація історії українського теософського руху. У сукупності ці видання реалізують взаємодоповнювані комунікативні стратегії, а саме просвітницьку, науково-аналітичну та транскультурну, що свідчить про високий рівень організаційної зрілості та адаптивності Теософського товариства в умовах сучасного інформаційного суспільства [3].

Журнал «Світоч», як офіційне видання Теософського товариства в Україні (ТТВУ), виконує функцію системної комунікаційної платформи, орієнтованої на формування сталого духовного дискурсу. Через аналітичні матеріали, інтерв'ю та авторські колонки він популяризує ідеї братерства, самопізнання та міжкультурного діалогу, виступаючи посередником між теософською спільнотою й суспільством.

Бюлетень «Теософія і наука», що виходить двічі на рік, має важливе значення для налагодження діалогу між теософським і академічним середовищами. Його зміст зосереджений на дослідженні взаємозв'язків між езотеричними концепціями та сучасними науковими підходами, що репрезентує теософію як міждисциплінарне поле знання.

Альманах «Жива теософія» виконує транскультурну функцію, адаптуючи для українського читача матеріали з міжнародного журналу «The Theosophist». Це сприяє інтеграції глобального теософського дискурсу у вітчизняний контекст і включенню української аудиторії в міжнародний духовний простір.

Журнали використовують академічний стиль, що робить їх інструментом інтелектуальної легітимації теософського дискурсу.

Facebook-сторінка ТТвУ виконує роль оперативного інформаційного каналу для анонсів заходів; висвітлення волонтерської діяльності; лекційних програм; публікації відкритих засідань наукової групи ТТвУ; доповідей членів ТТвУ на конференціях, семінарах і круглих столах; поширення матеріалів міжнародних теософських заходів тощо. Це перетворює спільноту на відкритий публічний майданчик діалогу.

Щодо YouTube-канал ТТвУ, важливо зазначити, що аудіовізуальний формат дозволяє глибше представити складні східні концепти та підтримувати регулярний освітній процес. Лекції, семінари й вебінари є ключовими інструментами формування нових груп зацікавлених глядачів, які потенційно можуть стати учасниками теософської спільноти.

Теософський дискурс в українських цифрових медіа має свої особливості відносно традиційних конфесій [1]. З нашої точки зору, серед них найважливіші наступні:

- адаптація східних вчень до національного культурного контексту;
- сприяння розвитку міжкультурного й міжрелігійного діалогу;
- формування альтернативної інтелектуальної практики поза рамками ортодоксальних релігійних систем;
- створення нової публічної сфери, де Схід постає не як «екзотика», а як компонент світової духовної спадщини.

Важливо зазначити, що офіційні українські медіа-ресурси, які пов'язані з визнаними гілками Теософського товариства (а саме, Міжнародне Теософське товариство в Адьярі), демонструють чітку ідеологічну консолідацію. Їхній медійний дискурс є автономним, сфокусованим на класичному вченні Теософського товариства і спрямованим на збереження доктринальної чистоти, без дифузії з популярними езотеричними течіями (New Age, езотеричний бізнес, магія) [8].

Функціонування східних філософських понять, зокрема: карми, реінкарнації, дхарми та сансари у сучасному українському публічному просторі відбувається в умовах медіасередовища, яке, за М. Маклюєном, не лише транслює зміст, а й радикально трансформує його смислову структуру [7]. У масових і комерціалізованих медіа ці категорії зазнають семантичного спрощення та редукції, перетворюючись на елементи популярного езотеричного або мотиваційного дискурсу, що призводить до профанації східної філософської традиції. Натомість комунікативна стратегія Теософського товариства в Україні пропонує альтернативну форму культурної комунікації через пояснення зазначених понять у контексті їх автентичного ведичного та буддійського світоглядного значення. У такому підході східні терміни

функціонують не як медійні кліше, а як елементи культурної пам'яті, що, за думкою Я. Ассмана, забезпечує трансляцію смислів між традицією та сучасністю [6]. Такий підхід не лише протистоять спрощенню східної філософії в сучасних медіа, а й формує в українському культурному просторі відповідальну модель публічного використання сакральних понять, що сприяє поглибленню міжкультурного та інтелектуального діалогу.

Інтеграція східних вчень в українську культуру через теософський дискурс є процесом, який охоплює понад півтора століття: від заснування перших теософських осередків у XIX столітті до сучасних форм цифрової комунікації. Теософське товариство в Україні (ТТВУ) виступає активним медіапосередником між східною філософською традицією та українською інтелектуальною культурою.

Сучасний український медіапростір забезпечує багаторівневу репрезентацію теософських ідей, що не лише популяризує східні вчення, а й сприяє формуванню нового культурного виміру духовного діалогу. В умовах глобалізації цифрові платформи ТТВУ відіграють важливу роль у збереженні теософської спадщини, поширенні знань та створенні комунікативної спільноти, відкритої до світових духовних традицій.

Література:

1. Арістова А. Феномен релігійної комунікації в оптиці загальної теорії комунікації. *Економіка та управління на транспорті*. 2016. № 3. С. 97–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2016_3_16 (дата звернення: 10.12.2025).
2. Білокінь С. Нові матеріали до біографії Данила Щербаківського. *Архів*, 2009. С. 98–121. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/2afcf5d-012d-49ff-a69f-7dc574260a8d> (дата звернення: 10.12.2025).
3. Офіційний сайт Теософського товариства в Україні. URL: <https://theosophy.in.ua/tos> (дата звернення: 16.09.2025).
4. Петрушкевич М. С. Нові медіа та можливості діалогізму у середовищі масової релігійної комунікації, *Вісник Черкаського університету. Серія: філософія*. № 2, 2017. С. 24–32.
5. Петрушкевич, М., Ритуальна модель масової релігійної комунікації та нові медіа. *Гілея: науковий вісник*, Вип. 140 (1). Ч. 2. *Філософські науки*, Київ, 2019. С. 78–82.
6. Assmann, J. Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination. *Cambridge: Cambridge University Press*, 2012. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511996306> (Last accessed: 10.12.2025).

7. McLuhan, M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill, 1964. URL: <https://designopendata.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf> (Last accessed: 10.12.2025).

8. Santucci J. A. *Theosophy and the Theosophical Society. Handbook of the Theosophical Current*. Brill, 2020. URL: https://www.academia.edu/59708606/THEOSOPHY_AND_THE_THEOSOPHICAL_SOCIETIES (дата звернення: 10.12.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-64>

Пригода-Донець Т. М.

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри культурології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

«СХІДНИЙ» НАРАТИВ У СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

У сучасному глобальному медіапросторі цивілізації Сходу (Індія, Китай, Японія, Корея, арабо-мусульманський світ, інші) постають не лише як геополітичні актори, а як комплексні культурні моделі, що пропонують альтернативні способи мислення, сприйняття та світопорядку. Їхня присутність у медіа зростає пропорційно до потреби сучасної західної цивілізації в нових сенсах, ритмах та етичних орієнтирах.

У масмедіа Схід часто подається як щось «інше», «таємниче», «духовне», «архаїчне». І за цими кліше відбувається редукція складних культурних і релігійних традицій до легковпізнаваних символів. Східні культурні архетипи дао, дзен, сутра, медитація, сансара, багато інших стають частиною глобального лексикону, але часто втрачають оригінальну глибину, редуковані до трендів «mindfulness», «вайбу дзену» чи «к-рор естетики». При цьому першоджерела східних традицій містять зовсім іншу логіку, значно ширшу за медійну поверхню. Дзен-буддизм, представлений на Заході, насамперед, інтерпретаціями Д. Судзукі, пропонує модель безпосереднього переживання світу поза концептами, але в медійному просторі часто зводиться до естетики мінімалізму. Практики з тисячолітньою історією